

Περίληψη άρθρου

(Abstract έως 250 λέξεις)

Τίτλος:

«Νομικό πλαίσιο προστασίας των ανηλίκων στην ελληνική έννομη τάξη: οι προκλήσεις μιας πολυπολιτισμικής πραγματικότητας»

Στα πλαίσια της παρούσας εισήγησης θα γίνει μια προσπάθεια να οριοθετηθεί η θέση και προστασία του ανηλίκου κατά το ελληνικό και διεθνές δίκαιο σε καταστάσεις ενδοοικογενειακής βίας και σχολικού εκφοβισμού. Η νομική προστασία του παιδιού και της παιδικής ηλικίας στην Ελλάδα κατοχυρώθηκε αυτοτελώς για πρώτη φορά το 1975 στο Ελληνικό Σύνταγμα και ακολουθεί έκτοτε μία εξελικτική πορεία. Η επίδραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού υπήρξε καταλυτική τόσο στη νομική μεταχείριση του παιδιού στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τη νομική προστασία του ανηλίκου σε δύο μορφές θυματοποίησης του, οι οποίες διαφέρουν σημαντικά: πρώτα μέσα στο πυρήνα της οικογένειας και δεύτερον σε εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ο θύτης στη πρώτη περίπτωση συνήθως είναι ενήλικος ενώ στη δεύτερη περίπτωση συνήθως είναι ανήλικος. Η προστασία των ανηλίκων στις παραπάνω περιπτώσεις στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την ακόλουθη ιδιαιτερότητα: από τη μια εξελίσσεται και ανάγεται σε αυτοτελή κλάδο με κεντρική έννοια αυτή του συμφέροντος του παιδιού, όπως διαμορφώνεται υπό το φως της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αλλά και την ενωσιακή νομοθεσία, από την άλλη, υλικές συνθήκες και θεσμικές αγκυλώσεις ή και υστερήσεις οδηγούν σε ατροφική ανάπτυξη του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου προστασίας των ανηλίκων στην ελληνική πολυπολιτισμική κοινωνία.

Η φιλοδοξία της παρούσας εισήγησης είναι να αναδείξει το υπάρχον νομικό πλαίσιο προστασίας στην Ελλάδα των ανηλίκων σε δύο σημαντικές εκφάνσεις της κοινωνικής τους διάστασης: την οικογένεια και το σχολείο. Το πρώτο κύτταρο κοινωνικής και προσωπικής ανάπτυξης είναι η οικογένεια που θα αναδείξει ένα μελλοντικά ισορροπημένο μέλος, του συνόλου μιας δημοκρατικής πολιτείας. Το αμέσως επόμενο περιβάλλον, που αποτελεί χώρο πολιτιστικής και πολιτισμικής διαμόρφωσης του ανηλίκου, είναι το σχολείο. Οι προκλήσεις της εποχής απαιτούν προσαρμογή των οικογενειών σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία που θα αγκαλιάζει τη διαφορετικότητα και θα συνθέτει μέσα από αυτή. Τα παιδιά, ορθότερα οι ανήλικοι όλων των ηλικιών και εθνοτήτων γίνονται θύματα βίας, είτε ενδοοικογενειακής είτε σχολικής και αυτό δεν τους επιτρέπει μια ομαλή ενεστώσα και μελλοντική αυτοπραγμάτωση.

Η δημιουργία ενός αυστηρού και αρραγούς νομικού πλαισίου προστασίας για τα ανήλικα στις παραπάνω ειδικότερες εκφάνσεις του βίου τους αποτελεί τη βάση για την εξέλιξη σε νέες προκλήσεις. Πέραν από την ύπαρξή του νομικού πλαισίου προστασίας είναι πολύ σημαντική και η βούληση επιβολής/εφαρμογής της μέσα από τις νόμιμες διαδικασίες και δικλίδες ασφαλείας για μια δίκαιη και ίση μεταχείριση των θυμάτων αλλά και των θυτών. Η ορθή κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση των νόμων μπορεί να ωφελήσει τα μέγιστα στη πρόληψη, αλλά και να καταστείλει θεραπευτικά τα φαινόμενα βίας στην οικογένεια και στο σχολείο. Σε μία δημοκρατική πολιτεία δεν «δαιμονοποιείται» κανένας, ούτε το θύμα ούτε ο θύτης: πρέπει να προστατευτούν εξίσου και το θύμα και ο θύτης (ενήλικος ή ανήλικος), αλλιώς αποτυγχάνει η ίδια η Δημοκρατία.

Εισαγωγικά, θα αναφερθούμε στη προστασία των ανηλίκων μέσα από το ενωσιακό δίκαιο που έχει ιεραρχική υπεροχή στην ελληνική έννομη τάξη και κατισχύει έναντι κάθε αντίθετης εσωτερικής διάταξης, δημιουργώντας παράλληλα ευθύνη του κράτους.

Στα πλαίσια του ενωσιακού δικαίου υπάρχουν ερεθίσματα για τη προστασία των ανηλίκων στο **πρωτογενές** δίκαιο (Συνθήκες, Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων, ΕΣΔΑ ως γενικές αρχές δικαίου της ΕΕ) και στο παράγωγο δίκαιο (κανονισμοί, οδηγίες, αποφάσεις). Αν και τα θέματα βίας, οποιασδήποτε μορφής, δεν είναι στις πρωταρχικές αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μια αμιγώς οικονομικής υπερεθνικής οντότητας, στο πλαίσιο περαιτέρω σύγκλισης μιας κοινής πολιτικής Ένωσης μπορεί να επιληφθεί η Ένωση επικουρικά ή παρεμπιπτόντως.

Μόλις στο άρθρο 3 παρ. 3 εδ β' αλλά και στη παρ. 5 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής ΣΕΕ) προβλέπεται η υποχρέωση της Ένωσης να προάγει την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού^[1]. Στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της

¹ Άρθρ. 3 παρ. 3 εδβ' «[...] Η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού[...]». Άρθρ. 3 παρ. 5 «[...] Στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ένωση προβάλλει και προωθεί τις αξίες της και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στην προστασία των πολιτών της. Συμβάλλει στην ειρήνη, την ασφάλεια, την αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη, την αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των

ΕΕ (εφεξής ΣΛΕΕ) υπάρχει αναφορά για τη προστασία κατά της εμπορίας των παιδιών στο άρθρ. 79 ΣΛΕΕ. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής Χάρτης), αφιερώνει ειδικό άρθρο, το 24 για τη προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού^[2] ώστε «να διαβιούν καλά» σε μια οργανωμένη κοινωνία και άπαντες, φυσικά και νομικά πρόσωπα (δημόσιοι ή/και ιδιωτικοί φορείς) να δρουν με πρωταρχικό μέλημά τους το συμφέρον του παιδιού. Συμπληρωματικά, στο αρθρ. 32 Χάρτη προστατεύονται τα παιδιά από τη παράνομη εργασία και στο αρθρ. 33 προστατεύεται η οικογένεια ως θεσμός, άρα και το παιδί όπως εντάσσεται μέσα σε αυτή. Συνεπώς, από το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης (Συνθήκες και Χάρτη) προστατεύεται τόσο ο ανήλικος, ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αλλά και η οικογένεια και κατ' επέκταση και τα μέλη της.

Στο **παράγωγο δίκαιο** της ΕΕ, δηλαδή σε επίπεδο κανονισμών, οδηγιών και αποφάσεων δεν υπάρχει μεγάλη παραγωγή κανόνων δικαίου αφήνοντας τα κράτη-μέλη να έχουν σημαντικότερο ρόλο στην παραγωγή νομοθεσίας. Παρόλα αυτά, η **Απόφαση 779/2007/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Ιουνίου 2007, κινείται προς αυτή την κατεύθυνση σχετικά δηλαδή με τη θέσπιση, για την περίοδο 2007-2013, ειδικού προγράμματος για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας εις βάρος παιδιών, νέων και γυναικών και την προστασία των θυμάτων και των ομάδων κινδύνου (Πρόγραμμα Δάφνη III) στο πλαίσιο του γενικού προγράμματος Θεμελιώδη δικαιώματα και δικαιοσύνη. Επίσης η **Οδηγία 29/2012/ΕΕ** για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας της 25ης Οκτωβρίου 2012, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, περιλαμβάνει σημαντική νομοθετική ρύθμιση για τα ανήλικα, όταν γίνονται θύματα ενδοοικογενειακής ή ευρύτερα βίας (για την αντικατάσταση της **απόφασης-πλαίσιου 2001/220/ΔΕΥ** του Συμβουλίου). Σκοπός της ως άνω οδηγίας είναι εξασφαλίσει ότι τα θύματα της εγκληματικότητας τυγχάνουν της δέουσας πληροφόρησης, υποστήριξης και προστασίας και είναι ικανά να συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία. Ο όρος «εγκληματικότητα» είναι ευρύς και μέσα σε αυτόν περιλαμβάνεται η ενδοοικογενειακή βία και ο σχολικός εκφοβισμός των ανηλίκων. Ειδική μνεία κάνει για τα παιδιά στους ορισμούς της οδηγίας στο αρθρ. 2 που ορίζονται «κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών». Στο ενωσιακό δίκαιο παιδί και ανήλικος ως έννοιες συνήθως ταυτίζονται και νοείται κάθε πρόσωπο κάτω

λαών, το ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο, την εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και στην αυστηρή τήρηση και ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και, ιδίως, στον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών [...].»

²Δικαιώματα του παιδιού «1. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την **καλή διαβίωσή τους**. Τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους. 2. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο **υπέρτατο συμφέρον του παιδιού**. 3. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του».

των 18 ετών. Ενδέχεται να διαφοροποιείται η έννοια του παιδιού ανάλογα με το κανονιστικό πλαίσιο (δεν παρατίθεται ενιαίος επίσημος ορισμός του «παιδιού») [3].

Στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου, πέραν του ενωσιακού, στο Άρθρο 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζεται ότι «θεωρείται παιδί κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών». Αυτή είναι η νομική παράμετρος που χρησιμοποιείται επί του παρόντος, μεταξύ άλλων και στην Ευρώπη, για να οριστεί η έννοια του παιδιού. Το δικαίωμα των ανηλίκων και ειδικότερα της ανάπτυξής του σε ειρηνικό περιβάλλον χωρίς οποιαδήποτε μορφή βίας προστατεύεται σε διεθνείς συνθήκες, όπως Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (όπως ήδη έχουμε αναφέρει αλλά και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ). Στην πρώτη δηλαδή στη Διεθνή Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού η οποία υπεγράφη στη Νέα Υόρκη το 1990[4], η προστασία των παιδιών-ανηλίκων ορίζεται σε ένα πλέγμα διατάξεων που έχουν νομική και λογική αλληλουχία.

Το αρ. 19§1 ΔΣΔικ.Π [5] προϋποθέτει τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων από το Κράτος για να προστατευθεί το παιδί από κάθε μορφή βίας συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής βίας εντός της οικογένειας ή και εκτός αυτής, συνεπώς και στο σχολικό περιβάλλον. Αναγνωρίζοντας παράλληλα με το αρ. 27§1 [6] ΔΣΔικ.Π το δικαίωμα στο παιδί για ένα «κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του». Ειδικότερα στο αρ. 34 ΔΣΔικ.Π [7] προβλέπεται η υποχρέωση στα κράτη να προστατεύουν τα παιδιά από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και βίας λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα για να εμποδίσουν επιμέρους εκφάνσεις αυτής, αλλά και να επουλώσουν τις πληγές τους σε επίπεδο ψυχοσωματικό στη περίπτωση που πέσουν θύματα βίας εκμετάλλευσης, κακοποίησης (σωματικής, ψυχολογικής ή σεξουαλικής), σε

³ Με την **Απόφαση** (ΕΕ) 2017/866 του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2017, εξουσιοδοτείται ο Πρόεδρος του Συμβουλίου σχετικά με την υπογραφή, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας όσον αφορά το άσυλο και τη μη επαναπροώθηση.

⁴ Όπως αυτή κυρώθηκε με το Ν. 2101/1992 από την Ελληνική Δημοκρατία.

⁵ «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί»

⁶ «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του».

⁷ «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και σεξουαλικής βίας. Για το σκοπό αυτόν, τα Κράτη, ειδικότερα, παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα σε εθνικό, διμερές και πολυμερές επίπεδο για να εμποδίσουν:

α. Την παρακίνηση ή τον εξαναγκασμό των παιδιών σε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα.
β. Την εκμετάλλευση των παιδιών για πορνεία ή για άλλες παράνομες σεξουαλικές δραστηριότητες.
γ. Την εκμετάλλευση των παιδιών για την παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα».

οικογενειακό ή εκτός οικογενείας περιβάλλον, (σε συνδυασμό με το αρ. 39 [8] ΔΣΔικ.Π).

Η προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας προστατεύεται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ειδικότερα στο αρ. 8§1 της ΕΣΔΑ [9] για τη προστασία της ιδιωτικής ζωής σε συνδυασμό και με το αρ. 14 ΕΣΔΑ [10] που απαγορεύει τις διακρίσεις « [...] ασχέτως άλλης καταστάσεως » για οποιονδήποτε λόγο, και δη λόγω ηλικίας. Η ομαλή διαβίωση του ανηλίκου μέσα στην οικογένειά του και στο σχολικό του περιβάλλον εντάσσονται στις εκφάνσεις της ιδιωτικής ζωής. Στην ΕΣΔΑ δεν παρέχεται ορισμός του παιδιού, αλλά στο Άρθρο 1 ορίζεται ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να αναγνωρίζουν τα δικαιώματα της Σύμβασης σε «όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας τους πρόσωπα». Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έχει κάνει δεκτές προσφυγές από και για λογαριασμό παιδιών ανεξάρτητα από την ηλικία τους. Στη νομολογία του έχει κάνει δεκτό τον ορισμό του παιδιού που διατυπώνεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αποδεχόμενο την έννοια του «κάθε ανθρώπινου όντος μικρότερου των δεκαοκτώ ετών». Η ΕΣΔΑ και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελούν στη παρούσα φάση ευρωπαϊκής σύγκλησης, γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου οι οποίες εφαρμόζονται στην Ένωση και στα θεσμικά όργανά της, αλλά και είναι απαιτητές από τα κράτη-μέλη της με ενδεχόμενες επαπειλούμενες κυρώσεις.

Στο Ελληνικό Σύνταγμα η προστασία των παιδιών-ανηλίκων κατοχυρώνεται συνδυαστικά, στο αρ. 2§1 [11], στο αρ. 5§1 [12], στο αρ. 9§1 εδαφ. β' [13] και στο αρ. 21§1 [14] Σ. Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου αποτελεί το θεμέλιο του Συντάγματος και όλων των διεθνών κειμένων για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των προσώπων, θεωρείται δηλαδή μια θεμελιώδης ρήτρα που δεν περιορίζεται μόνο σε αυτά (στα δικαιώματα) αλλά χρησιμοποιείται και ως ερμηνευτικό εργαλείο

⁸«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος : οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον, που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού».

⁹«Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του».

¹⁰«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανόμενης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί».

¹¹«Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».

¹²«Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

¹³«[...] Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη [...]».

¹⁴«Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους».

συνταγματικότητας διατάξεων ή και κοινωνικής συμπεριφοράς. Στην αξία του ανθρώπου περιλαμβάνεται πρωτίστως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ως εσωτερικό συναίσθημα τιμής και ως κοινωνική αναγνώριση υπόληψης. Σε συνδυασμό με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του αρ. 5§1 Σ. η αξία του ανθρώπου πραγματώνεται μέσα σε μια δημοκρατική κοινωνία μέσα σε καθεστώς ελευθερίας, ειρήνης και ασφάλειας χωρίς το φόβο ή την απειλή βίας οποιασδήποτε μορφής σε οποιοδήποτε περιβάλλον, δημόσιας ή ιδιωτικής σφαίρας. Το αρ 9§1 εδαφ. β' Σ. για το σεβασμό της ιδιωτικότητας και της ιδιωτικής ζωής μπορεί να υποστηρίξει τη προστασία των ανηλίκων εντός της οικογενειακής ζωής από τα άλλα μέλη της αλλά και από οποιαδήποτε προσβολή του από εξωγενείς παράγοντες. Τέλος, το αρ. 21§1 συνδυαστικά με το αρ. 5§1 (όπως αυτό εξειδικεύει το αρ. 2§1) εντάσσει στη προστασία του Κράτους, ειδικότερα τη παιδική ηλικία, με όλες τις επιμέρους εκφάνσεις του βίου της, λαμβάνοντας παράλληλα όλα τα κατάλληλα μέτρα και οργανώνοντας όλες τις κατάλληλες δομές προς αυτή την κατεύθυνση.

Οι μέχρι τώρα επισημάνσεις μας αφορούν νομικά κείμενα που είναι απολύτως δεσμευτικά για την Ελλάδα στο πλαίσιο της ενωσιακής έννομης τάξης, ευρύτερα της διεθνούς έννομης τάξης και της εσωτερικής. Το πλέγμα των προαναφερόμενων διατάξεων καλύπτουν και τις δύο περιπτώσεις βίας, οποιασδήποτε μορφής, κατά των ανηλίκων που εξετάζουμε, είτε μέσα στην οικογένειά τους, είτε σε σχολικό περιβάλλον. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε σε ειδικότερα νομοθετήματα προστασίας των ανηλίκων εντός της ελληνικής επικράτειας.

Η Ενδοοικογενειακή βία είναι ένα έγκλημα που τιμωρείται από τις διατάξεις του Ν. 3500/2006, όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 4531/2018 ^[15]. Η άσκηση κάθε είδους βίας ή κακοποίησης (ψυχολογικής, σωματικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής), διώκεται από το Νόμο (αρθρ. 2). Τα ανήλικα συνήθως είναι θύματα ενδοοικογενειακής βίας είτε άμεσα είτε έμμεσα (ως παρατηρητές). Τα πρόσωπα σε βάρος των οποίων ασκείται η βία και εμπíπτουν στις προστατευτικές διατάξεις του νόμου, σύμφωνα με τα άρθρα 6, 7, 8 και 9 του παρόντος και τα άρθρα 299 και 311 του Ποινικού Κώδικα είναι τα εξής:

1. Ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει συγκατοίκηση, οι **σύζυγοι (ή σύμφωνο συμβίωσης)**, **γονείς, συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού εξ αίματος και εξ αγχιστείας και τα εξ υιοθεσίας τέκνα τους** (αρθρ. 1§2 περ. α' Ν. 3500/2006).
2. Εφόσον συνοικούν οι **συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας μέχρι τετάρτου βαθμού** και πρόσωπα των οποίων επίτροπος, δικαστικός συμπαραστάτης ή ανάδοχος γονέας έχει ορισθεί μέλος ανάδοχης οικογένειας καθώς και κάθε ανήλικο πρόσωπο που συνοικεί στην οικογένεια (αρθρ. 1§2 περ. β' Ν. 3500/2006).

¹⁵ Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας.

3. Εφόσον συνοικούν οι **μόνιμοι σύντροφοι και τα τέκνα, κοινά ή ενός εξ αυτών**. (αρθρ. 1§2 περ. γ' Ν. 3500/2006).
4. **Οι τέως σύζυγοι** (αρθρ. 1 § 2 περ. γ' Ν.3500/2006), καθ' όλο το χρονικό διάστημα ολοκλήρωσης των οικογενειακών τους διαφορών και για πράξεις που πηγάζουν ακριβώς και μόνο από τις οικογενειακές διαφορές των τέως συζύγων.

Τα ποινικά αδικήματα που προβλέπονται στο ειδικό ποινικό νόμο περί ενδοοικογενειακής βίας είναι δύο μορφών πλημμεληματικής και κακουργηματικής μορφής. Α) Πλημμελήματα:

1. 6 § 1 ενδοοικογενειακή απλή σωματική βλάβη και εντελώς ελαφριά σωματική βλάβη που προξενείται από συνεχή συμπεριφορά (αρθρ 308 ΠΚ),
2. 6 § 2 εδάφιο α' ενδοοικογενειακή επικίνδυνη σωματική βλάβη(αρθρ309 ΠΚ),
3. 6 § 3 εδάφιο α' ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη σε βάρος εγκύου ή σε βάρος μέλους της οικογένειας το οποίο, από οποιαδήποτε αιτία, είναι ανίκανο να αντισταθεί,
4. 6 § 3 εδάφιο β' ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη τελεσθείσα ενώπιον **ανήλικου μέλους** της οικογένειας,
5. 7 § 1 ενδοοικογενειακή παράνομη βία (διακεκρ περ 330 και 333 ΠΚ),
6. 7 § 2 ενδοοικογενειακή παράνομη απειλή (διακεκρ περ 330 και 333 ΠΚ),
7. 9 § 1 ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας,
8. 9 § 2 ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας σε βάρος ανήλικου,
9. 10 παρακώλυση απονομής της δικαιοσύνης.

Β) Κακουργήματα:

1. ενδοοικογενειακή βαριά σωματική βλάβη (6 § 2 εδάφιο β') με επιβαρυντική περίσταση αν ο υπαίτιος επεδίωκε ή γνώριζε και αποδέχθηκε το αποτέλεσμα της πράξης του (αρ. 6 § 2 εδάφιο γ),

2. βασανιστήρια (6§ 4 εδάφιο α') με επιβαρυντική περίσταση **όταν το θύμα είναι ανήλικος** (6 § 4 εδάφιο β'),

3. βιασμός εντός του γάμου (8§1) και κατάχρηση σε ασέλγεια εντός του γάμου (8§2),

4. **κατάχρηση ανήλικου σε ασέλγεια** (24).

Τα αρθρ. 6, 7, 9, 10 του νόμου διώκονται αυτεπαγγέλτως και με το αρ.28§1 Ν. 4055/2012 το οποίο τροποποίησε το αρ. 46 ΚΠΔ και προβλέπεται πλέον ρητά στο εδάφιο δ' της § 2 αυτού ότι «δεν απαιτείται κατάθεση παραβόλου για τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και τα εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας». Τέλος, απαραίτητη η τήρηση εχεμύθειας από αστυνομικά όργανα.

Στο πλαίσιο υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας έχουν εγερθεί ζητήματα στη βάση των Άρθρων 2, 3 και 8 της ΕΣΔΑ. Τα κράτη οφείλουν να εκπληρώνουν τη θετική υποχρέωσή τους να λαμβάνουν αποτελεσματικά μέτρα κατά της ενδοοικογενειακής βίας και να προβαίνουν σε αποτελεσματική διερεύνηση των ισχυρισμών περί ενδοοικογενειακής βίας ή παιδικής παραμέλησης που κρίνονται βάσιμοι (υπόθεση Eremia κατά Δημοκρατίας της Μολδαβίας¹⁶). Το κράτος πρέπει να θεσπίζει αποτελεσματικούς μηχανισμούς για την προστασία του παιδιού και, αφετέρου, οι κρατικές αρχές οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των παιδιών όταν καταγγέλλεται παιδική παραμέληση ή όταν έχουν στην κατοχή τους επαρκή αποδεικτικά στοιχεία παιδικής παραμέλησης, είτε στο σπίτι είτε σε ιδιωτικά ιδρύματα.

Αντίστοιχα το κράτος μέσω των υπηρεσιών του (κοινωνικές υπηρεσίες σε συνεργασία με ψυχολόγους, διεύθυνση εκπαι/κών ιδρυμάτων-εκπαιδευτικούς και τον Εισαγγελέα ανηλίκων πρέπει να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα πρόληψης αλλά και καταστολής φαινομένων σχολικού εκφοβισμού (bullying). Το φαινόμενο χαρακτηρίζεται ως μια κατάσταση, κατά την οποία ασκείται εκούσια, απρόκλητη, συστηματική και επαναλαμβανόμενη βία μεταξύ ανηλίκων με έντονη βαναυσότητα, και με σκοπό την επικυριαρχία του θύτη κατά του θύματος, με άμεσο ή έμμεσο αποτέλεσμα την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου. Στη σφαίρα του σχολικού περιβάλλοντος το παιδί μπορεί να εμφανίζεται είτε ως θύμα είτε ως θύτης. Σε ευνομούμενες οργανωμένες κοινωνίες πρέπει να τυγχάνουν αρωγής και προστασίας και τα ανήλικα θύματα και οι ανήλικοι θύτες. Δεν είναι ο σκοπός της παρούσας εισήγησης να παρουσιάσει τα αίτια και τους τρόπους κωδικοποίησης συμπεριφορών και ρόλων, μάλλον αυτό είναι έργο ειδικών, ψυχολόγων και κοινωνιολόγων, πάντως ένα είναι σίγουρο: ότι χρήζουν βοήθειας και συμβουλευτικής και τα θύματα και οι θύτες.

Ο σχολικός εκφοβισμός εκδηλώνεται με διάφορες μορφές: ως **α) Σωματική βία** (χτυπήματα, σπρωξίματα, κλοτσιές, τσιμπιές και στριμώγματα) **β) Ψυχολογική Βία** (πειράγματα, παρατσούκλια, κοροϊδία, διάδοση φημών, εξύβριση, ταπείνωση, εξευτελισμός, κοινωνικός και σχολικός αποκλεισμός) **γ) η Σεξουαλική Παρενόχληση** (σεξουαλικά ταπεινωτικά σχόλια, ανεπιθύμητα αγγίγματα, εξαναγκασμός παρακολούθησης ή ενεργής συμμετοχής σε σεξουαλικές πράξεις και βιασμός) **δ) Οικονομική Εκμετάλλευση** παιδιών (κλοπή ή φθορά στα προσωπικά αντικείμενα τους) **ε) Ρατσιστικός Εκφοβισμός** (αρνητικά σχόλια λόγω καταγωγής, κοινωνικής τάξης, οικονομικής κατάστασης, διαφορετικότητας και **στ)**

¹⁶Αφορά την προσφυγή που υπεβλήθη από μια μητέρα και τις δύο κόρες της κατά της παράλειψης των αρχών να τις προστατέψουν από τη βίαιη και βάνανση συμπεριφορά του συζύγου και πατέρα τους. Το ΕΔΔΑέκρινε ότι οι αρχές, παρά το γεγονός ότι γνώριζαν για την κακοποίηση δεν έλαβαν αποτελεσματικά μέτρα για την προστασία της μητέρας απόπειραιτέρω πράξεις ενδοοικογενειακής βίας. Έκρινε επίσης ότι παρά τις δυσμενείς ψυχολογικές επιπτώσεις που είχε για τις κόρες το γεγονός ότι ήταν μάρτυρες της βίας που ασκούσε ο πατέρας τους στη μητέρα τους στην οικογενειακή τους εστία, τα μέτρα που ελήφθησαν προκειμένου να μην επαναληφθεί παρόμοια συμπεριφορά ήταν από ελάχιστα έως μηδαμινά. Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι οι αρχές δεν εκπλήρωσαν ορθά τις υποχρεώσεις τους στη βάση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

Ηλεκτρονικός Εκφοβισμός (απειλητικό ή υβριστικό υλικό μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, MMS και SMS, χρήση ή παραποίηση των προσωπικών δεδομένων κάποιου ατόμου, κλήσεις στο κινητό του από άγνωστο νούμερο).

Ο σχολικός εκφοβισμός δεν πληροί την αντικειμενική υπόσταση ενός θεσμοθετημένου αυτοτελούς και ειδικού εγκλήματος. Ωστόσο, κάποιες πτυχές από ορισμένες εγκληματικές πράξεις έχουν ενταχθεί στο **άρθρο 312 ΠΚ** [σωματική βλάβη αδυνάμων προσώπων¹⁷]. Οι παραπάνω συμπεριφορές, πέραν του αδικήματος του άρθρου 312 Π.Κ., μπορούν να ενταχθούν στην αντικειμενική υπόσταση και άλλων εγκλημάτων, ενδεικτικά δε συνιστούν: Εξύβριση, δυσφήμιση, συκοφαντική δυσφήμιση, απειλή, παράνομη βία, παράνομη κατακράτηση, προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας, αποπλάνηση παιδιού, ασέλγεια παρά φύση, βιασμός, κλοπή, ληστεία, φθορά ξένης ιδιοκτησίας, απλή σωματική βλάβη, απρόκλητη σωματική βλάβη, επικίνδυνη σωματική βλάβη, βαριά σωματική βλάβη, έκθεση, ανθρωποκτονία από δόλο ή από αμέλεια κλπ. Εξάλλου, στην περίπτωση ρατσιστικής συμπεριφοράς μπορεί να τύχει εφαρμογής ο Ν. 4285/2014 [¹⁸]. Στη περίπτωση διαδικτυακού «bullying», το οποίο γιγαντώνεται διαρκώς, ασφαλώς εφαρμοστέα είναι τα άρθρα 348Α', 348Β' και 348Γ' του ΠΚ (πορνογραφία ανηλίκων, προσέλκυση παιδιών για γενετήσιους λόγους και πορνογραφικές παραστάσεις ανηλίκων, αντίστοιχα), ενώ, βεβαίως, μπορεί να έχει εφαρμογή ο Κανονισμός, και ο Ν. 2472/1997 όπως έχει τροπ. για τη διάδοση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Οι ανήλικοι **μέχρι 8 ετών** είναι **ποινικά ανεύθυνοι**, ενώ οι ανήλικοι **από 8 έως 15 ετών** κρίνονται **ατιμώρητοι**, διότι δεν τους καταλογίζεται η άδικη πράξη που έχουν τελέσει. Πάντως, σε ανήλικο που τέλεσε αξιόποινη πράξη, χωρίς να έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του, επιβάλλονται μόνον **αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα** (βλ. άρθρα 126§2, 122 και 123 ΠΚ). Το ίδιο ισχύει και για τους ανηλικούς **άνω των 15 ετών**, για τους οποίους, όμως, προβλέπεται **και ποινικός σωφρονισμός** (σε περιπτώσεις βαρέων κακουργημάτων κλπ) μέσω εγκλεισμού τους σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων (άρθρα 126§3 και 127 Π.Κ.).

¹⁷Όποιος προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας σε ανήλικο ή σε πρόσωπο που δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, εφόσον τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του δράστη βάσει νόμου, δικαστικής απόφασης ή πραγματικής κατάστασης, συννοικούν με τον δράστη ή έχουν μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας, τιμωρείται: α) για την πράξη του άρθρου 308 παρ. 1 εδάφιο α', με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, β) για την πράξη του άρθρου 309, με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών, γ) για την πράξη του άρθρου 310 παρ. 1 εδ. α', με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών και αν επεδίωκε την πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης, με κάθειρξη και δ) για την πράξη του άρθρου 311, με κάθειρξη.2. Οι ίδιες ποινές επιβάλλονται όταν η πράξη τελείται σε βάρος συζύγου κατά τη διάρκεια του γάμου ή σε βάρος συντρόφου κατά τη διάρκεια της συμβίωσης. Η τέλεση της πράξης σε βάρος εγκύου συνιστά επιβαρυντική περίπτωση.3. Με την πρόκληση σωματικής βλάβης σε βάρος ανηλίκου κατά την παράγραφο 1 στοιχείο α' εξομοιώνεται και η τέλεση των πράξεων των παραγόμενων παραγράφων ενόπιον ανηλίκου.4. Με την πρόκληση σωματικής βλάβης κατά την παράγραφο 1 στοιχείο γ' εξομοιώνεται και η μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης επικίνδυνης για την υγεία, ή ψυχικού πόνου ικανού να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, ιδίως με την παρατεταμένη απομόνωση σε βάρος των προσώπων της πρώτης παραγράφου.

¹⁸Για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου.

Πέραν των ποινικών ευθυνών ο σχολικός εκφοβισμός δημιουργεί αστικές αξιώσεις, δηλαδή ευθύνες για αποζημίωση του παθόντος για τις υλικές ζημιές και την ηθική βλάβη που υπέστη. Η έκταση της ευθύνης, περιλαμβάνει τόσο την υλική ζημία του παθόντος δηλαδή τα έξοδα αποκατάστασης της σωματικής (ή ψυχικής) υγείας του παθόντος (νοσήλια, αμοιβές γιατρών, νοσοκόμων κλπ.) αλλά και ο,τιδήποτε θα στερείται ο παθών στο μέλλον ή θα ξοδεύει παραπάνω λόγω της αύξησης των δαπανών του (ΑΚ 929) όσο και την ηθική του βλάβη, λόγω της ψυχικής ταλαιπωρίας ή της ηθικής μείωσης που υπέστη, ενώ σε περίπτωση θανάτου του, η οικογένειά του δικαιούται αποζημίωσης λόγω ψυχικής οδύνης, αλλά και για τυχόν δαπάνες νοσηλείας του θύματος και συναφή έξοδα. Σημαντικό κριτήριο για τον εντοπισμό των αστικά υπεύθυνων προσώπων είναι βασικά ο **τόπος**, όπου έλαβε χώρα η πράξη ή η παράλειψη που προκάλεσε τη ζημία, δηλαδή εξετάζουμε αν αυτή προκλήθηκε σε χώρο εποπτείας εκπαιδευτικών (π.χ. στο σχολείο, στο σχολικό λεωφορείο, στην εκδρομή κλπ.) ή σε άλλους χώρους (π.χ. στο δρόμο, στην καφετέρια, στο σπίτι κ.ο.κ.).

Στην πρώτη περίπτωση, αν οι οποιοσδήποτε βλάβες (υλική και ηθική) στον ανήλικο μαθητή προκλήθηκαν σε σχολικό εκπαιδευτήριο τότε υπόχρεο για αποζημίωση είναι το Ελληνικό Δημόσιο, εάν το σχολείο είναι δημόσιο^[19], ενώ, αν είναι ιδιωτικό, υπόχρεος είναι ο ιδιοκτήτης του σχολείου, κατ' άρθρο 922 Α.Κ. (ευθύνη προστήσαντος). Δικαίωμα αναγωγής των πιο πάνω υποχρέων κατά των εκπαιδευτικών, μετά την καταβολή της αποζημίωσης, υπάρχει: α) για μεν το Δημόσιο μόνο στην περίπτωση που αυτοί ενήργησαν με δόλο ή βαριά αμέλεια (άρθρο 38 Υπαλληλ. Κώδικα) β) για δε τον ιδιοκτήτη του σχολείου με βάση το άρθρο 927 Α.Κ. (ΑΠ 1261/2012).

Στη περίπτωση που οι ζημιογόνες πράξεις έλαβαν χώρα, εκτός του χώρου ευθύνης και εποπτείας των εκπαιδευτικών, θα εφαρμοστεί το άρθρο 923 ΑΚ, που προβλέπει ότι όποιος έχει την εποπτεία ανηλίκου ευθύνεται για τη ζημία που προξένησε παράνομα σε τρίτον, εκτός αν αποδείξει ότι άσκησε την προσήκουσα εποπτεία ή ότι η ζημία δεν μπορούσε να αποτραπεί. Η νομολογία δέχεται παγίως ότι παράλληλα συντρέχει ευθύνη των γονέων ή των κηδεμόνων ή των ασκούντων την επιμέλεια ως υπόχρεοι εποπτείας ανηλίκου^[20], οι οποίοι ευθύνονται εις ολόκληρο (926 ΑΚ) στην περίπτωση που ασκούν την γονική μέριμνα από κοινού, εφόσον, υπάρχει *αιτιώδης συνάφεια* ανάμεσα στην παραμέληση της εποπτείας και στη ζημιογόνο συμπεριφορά του εποπτευόμενου ανηλίκου και στην ζημία του παθόντος. Η συνάφεια αυτή τεκμαίρεται (μαχητά) στη περίπτωση που ο (εποπτευόμενος) προκάλεσε παράνομη ζημία σε τρίτον.

Η ευθύνη των ίδιων των δραστών του σχολικού εκφοβισμού δεν παύει να υπάρχει και να συντρέχει παράλληλα, με βάση τις διατάξεις ΑΚ 914 επομ με τις ακόλουθες διακρίσεις: α) ΑΚ 916 ^[21] Κάτω των 10 ετών, τα ανήλικα δεν ευθύνονται για τη ζημία που προξένησαν β) ΑΚ 917 τα ανήλικα που έχουν συμπληρώσει το 10^ο όχι όμως και το 14^ο ευθύνονται για τη ζημία που προξένησαν, εκτός αν ενήργησαν χωρίς διάκριση. Η αόριστη νομική έννοια «χωρίς διάκριση» καθορίζεται από το δικαστήριο. Κατ' εφαρμογή του άρθρου ΑΚ 918, το δικαστήριο μπορεί, εκτιμώντας την κατάσταση των μερών, να καταδικάσει τον, κατ' αρχήν ανεύθυνο ανήλικο, που

¹⁹ βλ. άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, ΣτΕ 1413/2006, 2528/2002.

²⁰ Από το νόμο είναι οι γονείς αυτού στο πλαίσιο άσκησης της γονικής μέριμνας, (άρθρα 1510, 1513, 1514, 1515 ΑΚ).

²¹ «όποιος δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο έτος της ηλικίας του δεν ευθύνεται για τη ζημία που προξένησε»

προξένησε τη ζημία, σε εύλογη αποζημίωση του ζημιωθέντος, αν η ζημία δεν μπορεί να καλυφθεί από αλλού γ) Τα ανήλικα άνω των 14 ετών ευθύνονται πλήρως.

Επιπροσθέτως, το θύμα μπορεί, εφόσον συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις, να ζητήσει την προστασία της προσωπικότητάς του και της σωματικής του ακεραιότητας, με την έκδοση απόφασης ασφαλιστικών μέτρων (άρθρ. 731, 732 ΚΠολΔ), η οποία θα διατάσσει την άρση κάθε υφιστάμενης προσβολής και θα απαγορεύει προληπτικά στο μέλλον σε συγκεκριμένα πρόσωπα την προσέγγιση του παθόντος και τη διενέργεια οποιασδήποτε πράξης εναντίον του, με απειλή χρηματικής ποινής και προσωπικής κράτησης σε βάρος του παραβάτη των όρων της δικαστικής απόφασης.

Τέλος, σημαντικός είναι ο θεσμός του Πολιτισμικού Διαμεσολαβητή και η μόνιμη τοποθέτηση του μέσα σε σχολικές μονάδες, ιδίως σε αυτές που υπάρχει πληθυσμός αλλοδαπών ανηλίκων. Ο Πολιτισμικός Διαμεσολαβητής έχει ως αποστολή την προσαρμογή του αλλοδαπού ανηλίκου-μαθητή σε ένα καινούργιο πολιτισμικό περιβάλλον με διαφορετικά ήθη/έθιμα/γλώσσα/παραδόσεις. Ο ρόλος του στο σχολικό περιβάλλον θα είναι:

- Α) Επίλυση και διαμεσολάβηση σε συγκρούσεις μεταξύ μαθητών
- Β) Αντιμετώπιση προβλημάτων που προέκυψαν μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών
- Γ) Διαμεσολάβηση σε προβλήματα διαλόγου μεταξύ των μελών της οικογένειας και των μαθητών.

Οι τομείς παρέμβασης του Πολιτισμικού Διαμεσολαβητή έχουν τις δικές τους ιδιαιτερότητες και, συνεπώς, οποιαδήποτε δράση εκ μέρους του απαιτεί ειδικές γνώσεις, καθώς και την προσαρμογή των τεχνικών επίλυσης των συγκρούσεων στην εκάστοτε περίπτωση [22].

²² Στο Τομέας Οικογένειας ο Πολιτισμικός Διαμεσολαβητής: α) Διευκόλυνση της επικοινωνίας στις περιπτώσεις μικτών γάμων (διαδικασίες διαζυγίου) β) Διευκόλυνση των σχέσεων επικοινωνίας μεταξύ γονέα / παιδιού (λόγω έλλειψης σχολικής εκπαίδευσης, κ.λπ.)